

УДК 338.482.22(477.74)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

Михайлюк О.Л., Сухіна Л.В.

У статті аналізується ситуація з розвитком медичного туризму в світі, Україні та Одеському регіоні. Вивчаються чинники, які сприяють розвитку цього виду туризму в країні та регіоні і які стримують його розвиток. Пропонуються напрямки перспектив розвитку медичного туризму в Одеському регіоні і механізми їх впровадження.

Постановка проблеми. Дотепер немає єдиної думки щодо сутності медичного туризму. До медичного туризму відносять лікувально-оздоровчий туризм, оздоровчий туризм, лікувальний туризм, пологовий туризм, тобто ті різновиди туризму, головною метою яких є лікування чи перебування у медичних закладах за межами своєї країни. В законі України «Про туризм» 1995 року [1] та змінах до нього у 2003 році [2] йдеться тільки про лікувально-оздоровчий туризм, а медичного немає взагалі. Проте, за даними ВООЗ, до 2022 року туризм і сфера охорони здоров'я (спільно) стануть однією з визначальних світових галузей через старіння населення планети, вплив екологічної ситуації на імунітет, часту захворюваність людей та низьку тривалість життя.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Медичний туризм є порівняно новим видом туристичної діяльності, тому основні публікації спрямовані на вивчення класифікації його видів [5], аналіз економічних [3, 4, 6] і регіональних передумов розвитку [7, 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загальні питання розвитку медичного туризму в Україні в останні роки висвітлюються, а регіональний аспект зустрічається рідко, про Одеській регіон заговорили нещодавно.

Мета і завдання статті – дослідити потенційні можливості розвитку медичного туризму в Одеському регіоні, сформулювати його економічно ефективні напрямки, розробити нормативно-правові і маркетингові механізми успішного впровадження.

Викладення основного матеріалу дослідження. В останні роки медичний туризм формує майже 2% світового ВВП і акумулює близько 400 - 500 млрд. дол. щорічно.

Виділяють чотири основних спонукальних мотиви медичного туризму: більш низька вартість лікування та діагностики в іншій країні; більш сучасні медичні технології за кордоном; висококваліфікована медична допомога і сервіс; часовий чинник (при довгому очікуванні медичного лікування в своїй країні).

Головними напрямками розвитку медичного туризму в світі є США, Німеччина, Туреччина, Індія, Таїланд, а також Канада, Мексика, Коста-Ріка, Великобританія, Франція, Іспанія, Йорданія, Дубай, Малайзія, Сінгапур, Японія, Корея, Філіппіни, ПАР. Тільки з США у 2012 році з метою отримання медичної допомоги за кордоном виїхали понад 2,7 млн. громадян.

Зокрема, Туреччина у 2012 році прийняла 617 000 медичних туристів, заробивши на них 4,2 млрд. дол.. У найближчий час країна планує збільшити

потік туристів до 1 млн., а доходи - до 10 млрд. дол. на рік [3, 4, 7, 13].
Вирізняють наступні види медичного туризму (табл. 1):

Таблиця 1

Види медичного туризму [3]

Вид туризму	Напрямки розвитку	Провідні країни
Медичний туризм	Загальна хірургія, стоматологія, кардіохірургія, лікування безпліддя, онкологія, офтальмологія тощо	США, Канада, Ізраїль, Німеччина, Італія та інші.
Check-up - діагностичний туризм	Лабораторні дослідження, діагностика організму) – діагностика захворювань на ранніх стадіях	США, Канада, Ізраїль, Німеччина, Італія та інші.
Реабілітаційний туризм	Реабілітація та відновлення.	Австрія, Фінляндія, Ізраїль, США
Б'юті-туризм	Пластична хірургія, догляд за зовнішністю і косметологія	Швейцарія, Італія, США, Росія, країни Балтії
Лікувально-оздоровчий туризм	Бальнеологічний, гірський, кліматичним, пустельний	Країни Середземномор'я, країни Балтії
Бальнеологічний туризм	Вживання мінеральної води і медико-оздоровчих процедур, які здійснюються під медичним контролем	Чехія, Німеччина, Україна, Угорщина, Грузія, Росія
Термальний туризм	Лікування на мінеральних і термальних джерелах	Німеччина, Угорщина, США, Італія, Словенія,
Стоматологічний	Стоматологічне лікування чи перебування у стоматологічних закладах за межами своєї країни.	Країни Балтії, Ізраїль, Україна, Росія
Наркотуризм	Головною метою якого є відвідування країн, пов'язаних з наркоіндустрією.	Нідерланди, Чехія, Колумбія, Таджикистан, Мексика, Афганістан.
Пологовий туризм (також відомий як "birth tourism")	Подорож в іншу країну, що здійснюється для народження дитини з метою здобуття новонародженим громадянства даної країни.	США
Репродуктивний туризм	Лікування безпліддя не в своїй країні.	США, Індія, Таїланд
Сурогатний туризм	Сурогатне материнство.	Індія, Таїланд, Росія, Україна і американські штати Каліфорнія та Флорида
Абортний туризм	Штучне переривання вагітності	Країни Балтії, Молдова, Україна, Німеччина, Нідерланди
Туризм для зміни статі людини	Зміна статі	Індія, Таїланд
SPA & Wellness туризм	Тури на SPA-курорти (готелі зі SPA-центрами обладнані лікувально-оздоровчими комплексами з басейнами і терапевтичними ваннами, масажними кабінетами).	Ізраїль, Чехія, Угорщина, Австрія, Швейцарія, Німеччина,

Для успішного розвитку будь-якого виду туризму у сучасному світі необхідне формування кластеру. Кластери створюються в залежності від мети: за територіальним принципом – коли потрібно розвивати туристичний потенціал

певної території; на певний час для вирішення певної задачі: проведення виставки, фестивалю, конференції, конгресу, свята тощо - ситуаційні кластери; формуються на базі окремих видів туризму – за виробничим принципом; утворюються навколо основного виду діяльності, який є генератором розвитку території або галузі.

У медичному туризмі діють усі ці моделі, наприклад, Global Healthcare Travel Council об'єднує асоціації медичного туризму більш ніж 40 країн світу і є направляючою і координуючою платформою для охорони здоров'я в межах глобальної системи.

У Німеччині, наприклад, діє кластер «Медична долина» Баварія. Територію Нюрнберга – Ерлангена називають «Медичною долиною» - аналог «Силіконової долини» у сфері медицини і медичної техніки. Бізнес-інкубатор національного передового кластера «Медична долина» є одним з найекономічніших, потужних і активних наукових медичних кластерів техніки у світі.

Баварія вважається одним із світових лідерів у сфері медицини: більше 60% електричного медичного устаткування і 30% всієї медичної техніки Німеччині виробляється тут. Близько 20% працездатного населення Баварії працюють у медичній галузі; близько 70% продукції експортується в інші країни.

До складу кластеру входять університет і науково-дослідні установи, бізнес-структури (Siemens Medical Solutions, Beckman Coulter, Baxter, Fresenius Medical Care, Glaxosmithkline, Novartis Pharma, а також General Electric). Кластер «медична долина EMN» включає 24 клініки, 18 незалежних відділень, 7 інститутів, 26 міждисциплінарних центрів і 5 центральних установ. У сфері іт-рішень, устаткування для моніторингу стану здоров'я пацієнтів, зовнішніх дефібріляторів і електрокардіографів спеціалізується провідний міжнародний виробник і постачальник Schiller – The Art of Diagnostics.

Більшість будівель університетської клініки розташовані довкола живописного саду Маркграфського палацу. Цей добре доглянутий парк дає жителям міста, студентам і пацієнтам можливість відпочити. Крім того, регіон Франконія має багато інших атракцій: імперський замок у Нюрнберзі і середньовічне містечко Ротенбург на Таубері. Баварська столиця Мюнхен також знаходиться недалеко від Ерлангена. Поїздка в Марієнплатц (головна площа Мюнхена), Хофбройхаус (зали пива) і Віктуалієнмаркт (ринок продуктів харчування) займає не більше двох годин поїздом.

Україна має усі можливості для розвитку медичного туризму і створення туристичних кластерів у цій сфері. За експертними оцінками, українці щорічно витрачають на лікування за кордоном близько 100 млн. дол. [13]. Усього близько 200 тисяч українців за останні кілька років були змушені виїхати за кордон на лікування. У той же час майже 50 тисяч іноземних пацієнтів щороку відвідують українські клініки для отримання медичних послуг. Громадяни Німеччини, Франції, Великобританії, США, Росії, Білорусі та Ізраїлю витрачають на лікування в Україні близько 125 млн доларів.

Основні мотиви поїздки на лікування за кордон: лікування дихальних шляхів, шкіри, серця, нирок, печінки, лікування розриву м'язів, обстеження, пластичні операції. Крім того, причиною виїзду за кордон можуть бути: постановка діагнозу в складних і спірних випадках; потреба в унікальних технологіях лікування, наприклад, трансплантації органів; дорогі технології, які поки не присутні у нас; рідкісні медичні процедури, які не надаються в Україні; необхідність консультації та лікування у висококласного фахівця.

За статистикою, основні потоки виїзного медичного туризму з України спрямовані до Ізраїлю, Туреччини, США, Таїланду, Німеччини, Угорщини,

Австрії, Чехії і Словаччини. Проте останнім часом серйозну конкуренцію їм почали складати клініки Індії, Бразилії, Болівії, Коста-Ріки, ПАР. Україна також приваблива для іноземців. Якщо раніше, вартість медичних послуг в Україні була в середньому на 30-50% нижче, ніж у європейських клініках, зараз спостерігається ще вигідніше для пацієнта співвідношення.

За аналітичним прогнозом Всесвітньої асоціації медичного туризму (GHTC), Україна є перспективним регіоном для іноземних інвесторів, тому в останні кілька років асоціацією було запропоновано низку інвестиційних проектів для українських закладів охорони здоров'я та рекомендацій для реформування галузі [3, 14].

Значний потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього медичного туризму мають мінеральні води Трускавеця і Моршина на Прикарпатті, Миргорода у Полтавській області; цілющі грязі Куяльницького та Шаболацької групи лиманів в Одеській області, радонові джерела Хмільника (Вінницька область), соляні шахти Соледару Донецької області і Солотвина (Івано-Франківська обл.); здравниці узбережжя Чорного та Азовського морів і багато інших. Українські здравниці мають багаторічний досвід ефективного лікування та реабілітації пацієнтів із захворюваннями опорно-рухового апарату, гінекології, органів травлення, пульмонологічними діагнозами тощо.

З нормативної точки зору, в Україні медичного туризму не існує взагалі, оскільки немає відповідної нормативної бази, законодавства, регулятора й відповідального відомства, так само, як і самого визначення «медичний туризм».

Кластери медичного туризму за виробничим напрямком вже створюються. В Україні консолідуючим органом для розвитку медичного туризму може стати Асоціація Медичного Туризму (УАМТ), яка є некомерційною організацією, діяльність якої спрямована на: підвищення рівня медичної допомоги; забезпечення безпеки пацієнтів; надання пацієнтам зі складними/рідкісними захворюваннями можливість якісної діагностики та лікування; розвиток медичного туризму як одного з найбільш перспективних напрямків охорони здоров'я України. Окрім того, в Україні у 2015 році створена Біржа Медичного Туризму, тут пропонується пацієнту, який шукає клініку, отримати кращу пропозицію від клінік-учасників та самому обрати найоптимальніший варіант. А клінікам - запропонувати своїх кращих спеціалістів, свій досвід, ціну та умови для вирішення тієї чи іншої проблеми.

Основні напрямки медичного туризму в Україні: репродуктивна медицина; стоматологія; офтальмологія; кардіологія; естетична медицина та косметологія; пластична хірургія; санаторно-курортне лікування; клітинна інженерія, в т.ч. можливість використання банку пуловинної крові [5]. Основні переваги лікування в Україні: висока якість послуг у поєднанні з невисокою вартістю лікування; відсутність черг на лікування; відсутність необхідності оформляти візу. При цьому українські клініки використовують 3 основні моделі залучення іноземних пацієнтів: клініка безпосередньо запрошує пацієнтів і самостійно займається питаннями їх залучення; агентства, що працюють на ринку міжнародного туризму, за окрему плату від медичних центрів, займаються питаннями залучення пацієнтів до клініки; лікарі іноземних пацієнтів направляють їх на лікування в українські клініки.

В Одеському регіоні основна мережа закладів охорони здоров'я зосереджена в місті Одеса і представлена 51 лікувально - профілактичною установою, з яких: 10 - багатопрофільні стаціонари (в т.ч. 2 дитячих), 5 поліклінік для дорослих, 11 центрів первинної медико-санітарної допомоги, 7

дитячих амбулаторно - поліклінічних установ, протитуберкульозний диспансер, шкірно - венерологічний і психіатричний диспансери, 2 будинки дитини, центр профілактики та боротьби з ВІЛ-інфекцією та СНІДом, 5 пологових будинків, 1 дитячий санаторій, 4 стоматологічних поліклініки, інформаційно-аналітичний центр медичної статистики та міський Центр здоров'я. Крім того, медичну допомогу населенню надає комунальне підприємство «Одесфарм».

В системі охорони здоров'я міста станом на 01.12.2015 р. штатна чисельність лікарських посад складала 3546,5; зайнято ставок – 3224,25; фізичних осіб – 3615. Укомплектованість лікарями – 90,9% (табл. 2).

У лікувально-профілактичних установах міста працює 25 Заслужених лікарів України, 12 докторів медичних наук, 109 кандидатів медичних наук.

Провідні медичні заклади області:

Одеський національний медичний університет (ОДМУ): 3500 студентів, 810 викладачів, з них, кандидатів наук – 407, професорів і докторів наук – 105. Спеціальності: медицина; лікувальна справа; педіатрія; стоматологія; медико-профілактична справа; сестринська справа; стоматологія ортопедична; практична психологія. Одеський державний медичний університет є членом Міжнародної і Європейської Асоціації університетів, Міжнародного наукового комітету ЮНЕСКО.

Таблиця 2

Медичні кадри Одеської області [10]

Роки	Кількість лікарів усіх спеціальностей		Кількість середнього медичного персоналу	
	на 10 000 населення	всього, тис.	на 10 000 населення	всього, тис
1995	12,3	47,9	27,6	107,4
2000	11,9	48,0	24,9	100,5
2005	11,2	46,8	21,8	91,3
2010	11,7 ¹	49,0	22,4	94,4
2015	11,2 ¹	47,0	20,2	84,7

¹ без зубних лікарів

Grand Marine - лікувально-оздоровчий комплекс, який об'єднує можливості санаторно-курортного лікування та сучасних медичних технологій з використанням малоінвазивних хірургічних методів лікування - ендоскопічної гінекології та отоларингології. Комплекс включає в себе Медичний центр і чотиризірковий СПА-готель, що дозволяє пацієнту комфортабельно проживати разом із сім'єю. Лікувальні чинники: грязі, морський клімат, морська вода, мінеральні води. Типи лікування: дерматологія та косметологія/діагностика (check-up)/пластична хірургія та естетична медицина/реабілітаційна медицина/урологія і андрологія.

Інфраструктура готелю включає: 58 номерів класу люкс, напів-люкс, покращений стандарт, джуніор (за стандартами готелю 4*); медичний центр; SPA-центр з двома типами мінеральної води з власних джерел; ресторан, лобі-бар з меню європейської та середземноморської кухні, фіто-бар; римську парну і фінську лазню; 25-метровий критий басейн з теплою мінеральною водою, відкритий басейн площею 500 м² і дитячий басейн; тренажерний зал, салон краси, солярій; зимовий сад, більярдну; дитячу кімнату; паркову зону, паркінг; власний обладнаний піщаний пляж; конференц-зал на 100 місць, бізнес-зал.

Медичний центр Борус спеціалізується на наданні медичних послуг високої якості із застосуванням різних методів діагностики і лікування захворювань. Головні напрями: ультразвукова діагностика, денситометрія, електрокардіографія.

Інститут очних хвороб і тканинної терапії ім. В. П. Філатова АМН України включає відділ опіків очей, відновлювальної та пластичної хірургії, кератопластики і кератопротезування. Лікування громадян України здійснюється безкоштовно, але хворі самостійно купують медикаменти, витратні матеріали на операцію. Громадяни країн СНД сплачують операцію (від 87 до 1040 грн. – в залежності від категорії складності, пересадка рогівки – 2700 грн., кератопротезування – 6700 грн.). Вартість перебування у стаціонарі (з медикаментами і харчуванням) – 180 грн. на добу, без медикаментів з харчуванням – 149 грн. на добу.

Клініка Святої Катерини - українсько-болгарський проект - єдина приватна спеціалізована клініка півдня України, що надає необхідну консультативну, діагностичну та лікувальну допомогу у сфері кардіології та кардіохірургії.

МЦ Оксфорд Медікал Одеса пропонує широкий спектр послуг у сфері естетичної медицини. Також у центрі працюють такі відділення, як урологія, проктологія, гінекологія, дерматологія тощо.

Центр лазерної корекції зору «Тарус» - спеціалізована офтальмологічна клініка, яка виконує комплексне діагностичне обстеження, ексимер-лазерну корекцію короткозорості, далекозорості і астигматизму за методикою OptiLASIK, ортокератологію лінзами нічного носіння Парагон, ультразвукове лікування катаракти, лазерне лікування глаукоми, вторинної пленчатой катаракти, лікування захворювань сітківки, кератоконуса. До 2016 року, при більш низькому курсі євро, центр конкурував з клініками Європи та Прибалтики.

Таблиця 3
Ціни на стоматологічні послуги в Україні (Одеса) і Литві [11, 12]

Стоматологічна клініка у Литві	Ціни у євро	Стоматологічний Центр «ОВАСАК»	Ціни у гривнях	Ціни у € за курсом 28 грн.
Консультація	12-15	Консультація	150	5.4
Відбілювання хімічне (гелем)	210	Відбілювання хімічне (гелем)	200	7.1
Відбілювання за допомогою лампи BT Cool	190	Відбілювання за допомогою лампи	3000	107.1
Фотополімерна пломба:	35	Фотополімерна пломба:	300-600	11-21
БіоHorizons	640	Імплант 1 од. "Nobel biocare", Швейцарія	27000	940
Протезування: одна коронка, металокераміка	440-700	Протезування: одна коронка, металокераміка	4000	143
Видалення зуба - просте	17-25	Видалення зуба - просте	60-300	2-11
Видалення зуба - складне	150	Видалення зуба - складне	600-1300	21-46

В області більше сотні стоматологічних клінік, поліклінік, стоматологічних кабінетів, в тому числі, центр дентальної імплантології і пародонтальної

хірургії ОБАСАК, відділення щелепно-лицевої хірургії, центр пластичної хірургії і стоматології (табл.3).

За ініціативою Департаменту культури та туризму Одеської міської ради у листопаді 2016 року проходив круглий стіл "Медичний туризм в Одесі та області". В ході обговорення йшлося про необхідність розвитку санаторно-курортної бази, що дозволить зробити медичний туризм одним з провідних туристичних напрямків регіону.

Європейські туроператори зацікавилися санаторно-курортною базою регіону. Лікувальні природні ресурси тут не гірші, ніж на європейських курортах, при цьому послуги з оздоровлення обходяться набагато дешевше.

Однак, наявність тільки природних ресурсів, лікарень, клінік, медичних центрів недостатня. Необхідно проведення інвентаризації медичних центрів і санаторно-курортних об'єктів для подальшого планування та реалізації маркетингового плану розвитку медичного туризму.

Основні санаторні заклади регіону: санаторій «Аркадія», протитуберкульозний санаторій-профілакторій «Біла акація», Молдова; санаторій ім. М. Горького; санаторій «Зелена гірка» (дитячий); санаторій «Зелений мис»; санаторій «Червоні зорі»; Куяльник, курорт; санаторій «Ластівка», дитячий протитуберкульозний; санаторій «Лермонтовський», клінічний; Магнолія, санаторно-оздоровчий комплекс; Міжрейсова база; моряків; Росія, санаторне підприємство; клінічний санаторій ім. В.Чкалова. Для успішного розвитку медичного туризму в регіоні недостатньо тільки медичних закладів. Необхідна також відповідна транспортна інфраструктура (зовнішня і внутрішня), задовільна екологічна ситуація, приваблива культурна спадщина, наявність якісних місць розміщення і харчування, інформаційне та екскурсійне забезпечення тощо. В цілому ж в Одесі є всього лише 276 готелів з 7 000 номерів загальною місткістю 16 500 місць. По області: 489 готелів, близько 12 000 номерів загальною місткістю приблизно 28 000 осіб.

Авіаційний транспорт. Новий термінал поки що не діє, ринок України і регіону намагаються освоїти авіакомпанія Wizz – найбільший лаукост у Європі, airBaltic, Czech Airlines, Lufthansa, Austrian Airlines, Белавія, Air Berlin, але їм заважають лобісти з МАУ.

Таблиця 4

Санаторно-курортні заклади області

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторій-профілакторії	
	всього	ліжок, тис.	всього	ліжо к, тис.
2000	37	15,1	12	1,1
2005	37	14,6	9	1,2
2010	35	13,2	9	1,2
2011	32	12,8	9	1,2

В Одеській області запускають проект катерного сполучення по Дністровському лиману між Затокою, Б.-Дністровським і Овідіополем.

Атракції. Згідно з проектом, на території колишнього аеропорту площею 9,5 га заплановано будівництво зоопарку. Поблизу Двох стовпів - будівництво парку розваг з атракціонами і ботанічним садом. Парк для екстремальних видів спорту мають намір створити на території Шкодової гори. Перепади висот цілком дозволяють організувати траси для проведення змагань з крос-кантрі,

швидкісного спуску, форткроссу, дуал-слалому. Спортсмени також запропонували створити тут дьорт-парк для стрибків з трампліну, виконання трюків на велосипеді, а також памп-треку. Йдеться про такі види спорту як велоспорт, мотокрос і мотобол.

Безпека. За програмою "Безпечне місто Одеса" на вулицях міста встановлено 73 відеокамери. Комісар ЄС з питань навколишнього середовища, морських справ і рибальства заявив про наміри сприяти розвитку "синьої економіки" в Чорноморському регіоні.

На прибережних пляжах десята частина площі парковок буде виділена для безоплатного паркування городян, для яких автомобіль є засобом протезування.

Місто в особі міської ради або її виконкому в судовому порядку розриває всі договори оренди пляжів Одеси і гідротехнічних споруд. Усі споруди на піщаних пляжах демонтуються. Наданням платних послуг буде займатися виключно комунальне підприємство "Узбережжя" - за принципом замовлення послуги.

Висновки і пропозиції. Медичний туризм – перспективна сфера економічної діяльності, яка повинна підтримуватися державою фінансово та інституційно. Треба внести зміни до Закону України «Про туризм», розробити Закон України «Про медичний туризм», розробити і прийняти Закон «Про кластери». Для того, щоб система медичного туризму в регіоні і країні запрацювала, треба мати грамотний менеджмент, змінити законодавство (наприклад, про трансплантологію), запровадити сучасні медичні технології, покращити рівень надання послуг, створити належні умови для реабілітації.

У всьому світі як медичний туризм, так і охорона здоров'я, мають державну підтримку. Наприклад, в Ізраїлі та Туреччині клініки отримують кошти з бюджету та мають підтримку інвесторів. У Туреччині іноземні пацієнти отримують знижку до 50% на переліт авіакомпанією Турецькі авіалінії, а рекламою та продажем послуг займається спеціальне агентство, якому виділяють кошти на рекламу і виплачують бонуси. Інвестиції в інфраструктуру повинні йти на рівні держави. Розвитку медичного туризму сприятиме впровадження державно-приватного партнерства. Ці механізми дозволять медичним закладам отримати більше економічної свободи та інструментів для покращення якості своїх послуг. Треба проходити міжнародні сертифікації, налагоджувати сервіс, піднімати на вищий рівень якість послуг.

Література:

1. Про туризм Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995 - N 31, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18.11.2003 № 1282-IV // Відомості Верховної Ради України, 2004 - N 13, [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
3. Басв В.В. Економічні передумови розвитку медичного туризму в Україні // Наукові праці МАУП, 2014 - Вип. 43(4).- С. 163–167.
4. Коваль О. Медичний туризм: відпочинок чи лікування? Новітні аспекти / О. Коваль. // Турінформ Закарпаття [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourinform.org.ua/medychnyj-turizm-vidpochynok-chy-likuvannya-novitniaspekty-2>
5. Левченко А. Як класифікувати медичний туризм // Вид-во: Дзеркало Світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mw.com.ua/?oid=13836&sid=11281>

6. Лепешина О. Основні зміни на приватному ринку медичних послуг в Україні // Практика управління медичним закладом", 2015. - №2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://medexpert.ua/ua/medichnij-zaklad/31-medichnij-zaklad/osnovni-zminy-na-privatnomu-rynku-medychnykh-posluh-v-ukraini>
7. Малімон В. С. Формування та розвиток регіональних ринків медичного туризму в Україні: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 "Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка" / В. С. Малімон. — Луцьк, 2013. — 20 с.
8. Медичні заклади України // MED Експерт: здорові рішення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://medexpert.ua/ua/medichnij-zaklad/31-medichnij-zaklad/pro-rynku-v-iznoho-medychnoho-turyzmu-v>
9. Сисоєнко І. Як медичний туризм допоможе врятувати економіку України // <http://life.pravda.com.ua/columns/2016/04/12/210925/>
10. Статистична інформація. // Головне управління статистики в Одеській області: офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.od.ukrstat.gov.ua](http://www.od.ukrstat.gov.ua)
11. Стоматологический Центр «ОВАСАК» // Одеса: DOC. Ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://doc.ua/klinika/odessa/ovasak?gclid=CjwKEAjwz4u9BRCbioK3stnBznE>
12. Стоматологічне лікування у Литві // Литва: медичний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.olitve.ru/lechenie-v-litve/stomatologicheskie-kliniki/>
13. Українська Асоціація Медичного Туризму (УАМТ) // Офіційний сайт. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uamt.org.ua/UA/deyatelnostuk/novini.html>
14. Ukraine's Medical Tourism Boom. // medicare for you — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.medicare-4u.com/ru/news/makeover-or-internal-overhaul-ukrainesmedical-tourism-boom.html>

Abstracts

The article analyzes the situation with the development of medical tourism in the world, Ukraine and the Odessa region.

The main directions of development of medical tourism in the world are USA, Germany, Turkey, India, Thailand, and Canada, Mexico, Costa Rica, UK, France, Spain, Jordan, Dubai, Malaysia, Singapore, Japan, Korea, the Philippines, and South Africa.

For the successful development of any kind of tourism in the modern world requires the formation of the cluster. Ukraine has all opportunities for development of medical tourism and the tourism cluster in this area. The European tour operators interested in the health resort base in the region. Therapeutic natural resources are not worse than in European resorts, with Wellness, much cheaper. However, the presence of only natural resources, hospitals, clinics, hospitals, health centers insufficient to know about it and came here from the Ukraine and other countries. It is necessary to conduct inventory of hospitals, health centres and Spa facilities for further planning and implementation of marketing plan for the development of medical tourism in the Odessa region.

In order for the system of medical tourism in the region and the country earned, we must have competent management, to change the law. The development of medical tourism will contribute to the implementation of public-private partnerships. These mechanisms will allow medical institutions get more economic freedom and tools to improve the quality of their services.